

УДК [37:007]:159.9-053.6

*Л. С. Трифаніна**(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)*

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК АСПЕКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Розглянуто проблему важливості інформаційної культури як одного із аспектів соціалізації особистості підлітка. Інформаційна культура, як результат освоєння особистістю всього обсягу соціально значущої інформації, що охоплює певну систему знань, норм і цінностей, котрі дають змогу їй функціонувати, як повноправному члену суспільства, в свою чергу допомагає позитивно соціалізувати особистість. Тому, виникає потреба у володінні інформаційною культурою, яка надає можливості для успішної соціалізації підростаючого покоління. Метою статті є теоретичне обґрунтування значущості такого аспекту соціалізації підлітків як інформаційна культура. Інформаційна культура допомагає вільно і відповідально обирати поведінку і позиції щодо процесів та явищ інформаційної дійсності, мати свідомий і творчий характер цілей і засобів інформаційної діяльності. Вона також навчає вмінню надавати інформацію у будь-якій формі, адекватно відноситися до думок інших, знаходити спільне рішення. Завдяки інформаційній культурі підліток має можливість замислюватися над інформацією й сприймати її більш активно. А це є ніщо інше, як успішний процес соціалізації особистості підлітка. У статті уточнено важливість інформаційної культури як позитивного чинника соціалізації підростаючого покоління.

Ключові слова: інформаційна культура, соціалізація, соціалізація підлітка, підлітковий вік, успішна соціалізація, медіасередовище, інформаційний простір, інформаційне суспільство.

Л. С. Трифаніна

ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА КАК АСПЕКТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА

Статья посвящена проблеме важности информационной культуры как одного из аспектов социализации личности подростка. Информационная культура, как результат освоения личностью всего объема социально значимой информации, охватывающей определенную систему знаний, норм и ценностей, которые позволяют работать, как полноправному члену общества, в свою очередь помогает положительно социализировать личность. Поэтому, возникает потребность в овладении информационной культурой, которая предоставляет возможности для успешной социализации подрастающего поколения. Целью статьи является теоретическое обоснование значимости такого аспекта социализации подростков, как информационная культура. Информационная культура помогает свободно и ответственно выбирать поведение и позиции относительно процессов и явлений информационной действительности, иметь сознательный и творческий характер целей и средств информационной деятельности. Она также учит умению предоставлять информацию в любой форме, адекватно относиться к мнению других, находить общее решение. Благодаря информационной культуре подросток имеет возможность задумываться над информацией и воспринимать ее более активно. А это не что иное, как успешный процесс социализации личности подростка. В статье уточнено важность информационной культуры как положительного фактора социализации подрастающего поколения.

Ключевые слова: информационная культура, социализация, социализация подростка, подростковый возраст, успешная социализация, медиасреда, информационное пространство, информационное общество.

THE INFORMATION CULTURE AS AN ASPECT OF TEEN-AGER SOCIALIZATION

The article deals with the problem of importance of the information culture as one of the aspect of teen-ager socialization. Information culture is a result of the learning the total volume of socially significant information, including a system of knowledge, norms and values which permit to operate as a full member of society. It helps the teen-ager to socialize positively. Therefore, there is a necessity in the possession of information culture which provides opportunities for successful socialization of the young generation. The purpose of the article is the theoretical substantiation of information culture as an important aspect of teen-ager socialization. Information culture helps to freely and responsibly choose the behavior and position of the processes and phenomenons of the informational reality, to have conscious and creative nature of the ends and the means of information activities. It also teaches the ability to give information in any form, to treat other opinions adequately, to find common solutions. Thanks to the information culture teen-ager has an opportunity to ponder about information and to perceive it more actively. This is nothing but a successful process of socialization of teen-ager personality. In the article the importance of information culture as a positive factor of the young generation socialization has been accented.

Key words: information culture, socialization, socialization of teen-ager, adolescence age, successful socialization, media environment, information space, information society.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві підростає покоління, особливо підлітки, змушені не лише постійно перебувати в умовах інформаційного простору, у сфері впливу потужних потоків інформації, а й у той чи інший спосіб їх опрацьовувати і певним чином (активно чи пасивно) на них реагувати. Інформаційна культура, як результат освоєння особистістю всього обсягу соціально значущої інформації, що охоплює певну систему знань, норм і цінностей, котрі дають змогу їй функціонувати як повноправному члену суспільства, в свою чергу допомагає позитивно соціалізувати особистість. Тому, виникає потреба у володінні інформаційною культурою, яка надає можливості для успішної соціалізації підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність соціалізації та основні її моделі досліджували: Г. М. Авер'янова, Т. Ф. Алексеєнко, І. Д. Бех, Б. М. Бім-Бад, Б. С. Братусь, М. Й. Варій, І. Я. Зверева, Т. В. Кравченко, В. В. Москаленко та інші.

Соціалізацією підлітків займалися такі вчені, як Г. М. Авер'янова, Т. В. Говорун, І. В. Грибенко, С. В. Кириленко, В. О. Киричук, П. А. Куліша, О. В. Петрунько та інші.

Інформаційну культуру як фактор розвитку сучасного суспільства представлено в працях О. Малишевського, К. Коперсака, В. Пожуєва.

Інформаційну культуру як об'єкт педагогічного дослідження висвітлено у наукових роботах І. Смирнової, Л. Філіппової.

Проте інформаційну культуру як один із аспектів соціалізації особистості підлітка недостатньо відображено в теорії та методиці сучасної соціально-виховної роботи.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні значущості такого аспекту соціалізації підлітків як інформаційна культура.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повноцінна життєдіяльність людини передбачає орієнтацію в соціальному вирі подій та явищ (соціальних, економічних, інформаційних), опанування досвіду старших генерацій, самостійне знаходження свого професійного й життєвого шляху, тобто не пасивне адаптування людини до навколишнього світу, складних взаємозв'язків і взаємовідносин у ньому, а активне й творче її самоствер-

дження. Це висуває на перший план вимогу до виховання у підростаючого покоління високих особистісних якостей, серед яких головними є психологічна та організаційна готовність до самовиявлення у виконанні життєвих завдань, високий рівень мотивації до досягнення життєвого успіху, здатність до нагромадження, відновлення та раціонального використання життєвої енергії. Іншими словами потребує від молодого покоління успішного процесу соціалізації [1, с. 11].

Традиційно процесом соціалізації називають процес, коли людина пізнає соціальну організацію суспільства, соціальні відносини та засвоює соціальні ролі. Вперше поняття «соціалізація» було введено в 40-50-х рр. у працях Дж. Долларда і П. Міллера.

Соціалізація за визначенням означає первинно безальтернативне, примусове (таке, що перебуває за межами особистого вибору) включення індивіда до існуючої в суспільстві системи соціальних уявлень і цінностей. Бути соціалізованим для індивіда означає передусім підкорення, підпорядкування соціалізаційним впливам, примусове засвоєння того, що є цінним і належним з огляду на потреби суспільства [2, с. 77].

Соціалізація – процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду (знань, цінностей, соціальної компетентності), що дає йому змогу інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно [3, с. 380].

На думку В. Циби, соціалізація – це набуття людиною (тобто формування сфери свідомості в її психічній системі) соціогенних параметрів (соціогенних потреб, соціальних настановлень, рис характеру, компетентності тощо) під соціальним впливом для уможливлення її життєдіяльності як особистості в соціальних структурах різних соціальних інституцій [4, с. 153].

Соціалізація передбачає здатність людини виробити і реалізувати «Я-концепцію», до складу якої мають входити особиста і соціальна ідентичність, тобто здатність людини до оцінки своїх фізичних, інтелектуальних, моральних якостей, здатність визначити свою належність до певної спільноти (вікової, політичної, сімейної тощо) [4, с. 154].

Соціалізація здійснюється через засвоєння індивідом соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності. Особистість засвоює соціальний досвід (етнічні, класові, групові, професійні та інші соціальні стереотипи та стандарти, сформовані суспільством) шляхом входження до системи існуючих соціальних зв'язків. Через природну активність вона зберігає та розвиває тенденцію до автономії, незалежності, свободи, формування власної позиції, неповторної індивідуальності. Ця тенденція забезпечує розвиток та перетворення не лише особистості, а й суспільства [5, с. 24].

У результаті соціалізації людина засвоює стереотипи поведінки, норми і ціннісні орієнтації соціального середовища, у якому вона функціонує. Соціалізацію можна розглядати як потрійний процес: адаптацію, розвиток особистості, і відмову від наївних дитячих уявлень [3, с. 381-382].

Таким чином, єдність процесів адаптації, інтеграції та самореалізації забезпечує оптимальний розвиток особистості в її взаємодії з середовищем, що оточує, а їх перетин і є суттю соціалізації. Процесу соціалізації властива внутрішня динаміка здобутків і втрат, безмежність саморозкриття особистості [5, с. 24].

Соціалізація особистості на індивідуальному рівні містить і такі процеси, як окультурення (важливим аспектом формування особистості є культура); набуття досвіду (особистість формується на основі власного індивідуального досвіду); взаємодія (особистість кожної людини формується в процесі взаємодії одна з одною) [3, с.382].

Соціалізація може відбуватися і в умовах стихійного впливу на особистість різних обставин життя в суспільстві, і умовах виховання (цілеспрямованого формування особистості). Вона допускає активну участь самої людини в освоєнні культурних норм, засвоєнні навичок і вмінь, необхідних для успішної соціальної адаптації.

Успішною соціалізацією може вважатися ефективна адаптація людини до суспільства й водночас здатність певною мірою протистояти суспільству і тому, що заважає її саморозвитку й самоствердженню [1, с. 18].

Одним із основних механізмів соціалізації є культурна трансмісія, або передавання соціальних і культурних цінностей, норм, способів поведінки молодому поколінню [3, с. 380].

Людей, які безпосередньо сприяють соціалізації індивіда, називають агентами соціалізації. Для підростаючого покоління основними такими агентами є їхня сім'я, школа, ровесники, засоби масової інформації.

Процес соціалізації відбувається протягом усього життя людини, але найбільш важливим періодом у цьому розумінні є підлітковий вік. Цей процес супроводжується переоцінкою цінностей, критичним осмисленням досвіду батьків, новими уявленнями про своє майбутнє та про майбутнє суспільства. Особливістю соціалізації підлітків в сучасних умовах є також те, що цей процес відбувається при послабленні політичного та ідеологічного тиску, розширенні соціальної самостійності та ініціативи підростаючого покоління [4, с. 154].

Соціалізація підлітка – це процес освоєння підлітком норм, правил, цінностей, моделей поведінки, формування основних параметрів особистості (свідомості, почуттів, здібностей) завдяки входженню в культуру суспільства і творче виконання сукупності соціальних ролей. Цей процес ґрунтується на поєднанні стихійного пізнання реальності та цілеспрямованих виховних дій, що надходять від агентів соціалізації і сприяють саморозвитку і самовизначенню особистості в культурі певного соціуму.

Головним у підлітковому віці є вихід дитини на якісно нову соціальну позицію, в якій реально формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства [6, с. 2].

Підлітковий вік у плані соціалізації позначений суперечностями, основні з яких полягають у тому, що, з одного боку, діти відкриті для спілкування та відносин із соціумом, прагнуть одержати з нього різноманітну інформацію для вибудови свого внутрішнього світу та здійснення поведінкових актів, а з іншого, – налаштованість на рольові експериментування, які доволі часто відзначаються неадекватністю до існуючих реалій, значно ускладнюють цей процес [6, с. 4].

На перших етапах соціалізації (передсоціалізації і первинної соціалізації) підліток не усвідомлює цієї примусовості і включається в реальність, створену для нього дорослими як єдино можливу, єдино мислиму, добровільно поступаючись значною часткою своєї свободи в обмін на прив'язаність, позитивні емоції, любов близьких дорослих.

У цей період життя підлітка його безпека і захист від сторонніх соціальних впливів (у тому числі і від медіавпливу) цілковито залежить від близьких дорослих, що здійснюють його соціалізацію.

На етапі вторинної соціалізації, з розширенням меж соціального середовища та зміною його якісних характеристик, із дедалі більшим розгортанням суб'єктності підлітка, зрілістю внутрішнього його життя, можливістю близьких дорослих контролювати й регламентувати індивідуальне й соціальне його життя (у тому числі й формувати його медіасередовище) істотно зменшується. Відтак у дію вступає потужна система соціального контролю, створена суспільством в процесі соціогенезу для здійснення відповідної (такої, що узгоджувала б потреби дитини і соціуму і забезпечувала б самовідтворення суспільства) соціалізації [2, с. 77].

Поява аудіовізуальних засобів (кіно, телебачення, радіо, відео, Інтернет) – одного з найвидатніших феноменів ХХ століття – істотно перебудувала інформаційний простір. Там впевнено запанували електронні мас-медіа, які охопили широкі маси споживачів і створили принципово новий тип інформаційного простору – медіапростір, який спричинив особливий уклад культури, нову композицію суспільного життя і суспільних комунікацій, змінив характер людських взаємин [2, с. 72].

Людина інформаційного суспільства з раннього дитинства не лише змушена перебувати у медіасередовищі створеному нею самою разом з мас-медіями, а й потребує цього перебування. Медіасередовище виконує низку важливих для неї функцій і певною мірою опосередковує перебіг її соціалізації: інформує про навколишній світ та інших людей, дає альтернативні зразки поведінки в соціумі, уможливорює переживання яскравих – «позитивних» (катарсис, радість, естетичне задоволення) і «негативних» (сум, тривогу, страх, відчуття ризику) – емоцій і почуттів, дає змогу виходити за межі буденності й переноситися у принципово інший (альтернативний, віртуальний) вимір існування. Ці особливості медіасередовища й ефекти перебування в ньому міцно утримують у сфері свого впливу підлітків. У медіасередовищі діти отримують можливість пізнавати життя ще з одного – альтернативного джерела через образи, репрезентовані аудіовізуальними (екранними) медіа, в першу чергу – телебаченням, які для значної кількості сучасних підлітків являються соціалізаційними джерелами, інформують їх з нагальних питань, формують їхні настанови і життєву позицію, дають зразки соціальної взаємодії тощо [2, с. 74].

Існування у медіапросторі означає, що розвиток і функціонування людської спільноти відбувається, по-перше, в умовах необхідності контактувати з великою кількістю інформації; по-друге – в умовах активного позиціонування (або й нав'язування) тої чи іншої інформації, тих чи інших образів без урахування інтересів і потреб аудиторії, без її вибору; по-третє – у сфері впливу кількох (як мінімум двох – об'єктивної і уявної, віртуальної) альтернативних реальностей; по-четверте – на тлі (у сфері впливу) постійно підвищеної агресії; по-п'яте – в умовах, коли практично ігноруються вікові й психологічні відмінності між дорослими глядачами і дітьми, у зв'язку з чим діти потрапляють у сферу впливу неприродної для свого віку інформації. Ці обставини певною мірою впливають на формування і якість соціального середовища розвитку й життєдіяльності підростаючого покоління, яке дедалі більше набуває рис і змістовних характеристик медіасередовища. У цьому медіасередовищі й відбувається вторинна його соціалізація [2, с. 72].

Інтернет, як сучасний медіа-інститут і новітня інформаційно-комунікаційна технологія, майже ідеально відповідає віковим потребам підростаючого покоління, відкриває нові форми їх залучення в соціальне життя й нові можливості для їх соціалізації. Засвоєнні в Інтернет-середовищі соціальні уявлення, норми, цінності (також колізійні й хибні), які первинно мають віртуальне походження, юні користувачі переносять у справжнє життя, і ці уявлення, норми й цінності починають виконувати функцію регуляторів соціальної поведінки [7, с. 94].

Для того, щоб процес соціалізації підлітків в інформаційному суспільстві відбувався успішно необхідно володіти інформаційною культурою. Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, який сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця в суспільстві й своєї ролі в ньому. Інформаційна культура особистості розглядається як якісний рівень сприйняття, усвідомлення, опрацювання, підготовки трансляції інформації, досвіду адекватного осягнення змісту, виражальних можливостей і цінностей засобів масової інформації [8, с. 126].

Інформаційна культура сприяє оволодінню соціальною інформацією, тобто сукупністю принципів і реальних механізмів, які забезпечують позитивну взаємодію інформаційного процесу і підлітка. Вона забезпечує єдність і гармонію у взаємовідносинах підлітка, суспільства і інформаційного середовища, а також формує та зберігає систему моральних і духовних цінностей. Інформаційна культура допомагає вільно і відповідально обирати поведінку і позиції щодо процесів та явищ інформаційної дійсності, мати свідомий і творчий характер цілей і засобів інформаційної діяльності. Вона також навчає вмінню надавати інформацію у будь-якій формі, адекватно відноситися до думок інших, знаходити спільне рішення. Завдяки інформаційній культурі підліток має можливість замислюватися над інформацією й сприймати її більш активно. А це є ніщо інше, як успішний процес соціалізації особистості підлітка.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Отже, соціалізація являє собою процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду (знань, цінностей, соціальної компетентності), що дає йому змогу інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно. Успішною соціалізацією може вважатися ефективна адаптація людини до суспільства й водночас здатність певною мірою протистояти суспільству і тому, що заважає її саморозвитку й самоствердженню. Найбільш важливим періодом у процесі соціалізації є підлітковий вік, оскільки у цьому віковому періоді відбувається вихід дитини на якісно нову соціальну позицію, в якій реально формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Інформаційна культура є одним із значущих аспектів соціалізації особистості підлітка, оскільки вона сприяє більш ефективному та позитивному входженню підростаючого покоління в сучасне інформаційне суспільство. Тим самим інформаційна культура забезпечує їх успішну соціалізацію. Для сучасного підлітка вона виступає, як захист та безпека від сторонніх соціальних впливів (у тому числі і від медіавпливу).

Відповідно, здійснена нами характеристика важливості такого аспекту соціалізації особистості підлітка, як інформаційна культура актуалізувала необхідність деталізації підходів до визначення необхідних педагогічних умов формування інформаційної культури підлітків, а також методів їх реалізації в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Список літератури:

1. Кравченко Т. В. Сутнісні характеристики соціалізації / Т. В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 11-20.
2. Петрунько О. В. Соціалізаційний потенціал медіасередовища / О. В. Петрунько // Соціальна психологія. – 2007. – Спеціальний випуск. – С. 71-83.
3. Варій М. Й. Психологія особистості / М. Й. Варій. – К.: ЦУЛ, 2008. – 592 с.
4. Грибенко І. В. Школа і сім'я як агенти соціалізації підлітків / І. В. Грибенко // Соціальна психологія. – 2009. – № 5(37). – С. 153-158.
5. Киричук В. О. Розвиток та соціалізація особистості у сучасному суспільстві / В. О. Киричук // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 11. – С. 22-26.
6. Вступ. Методичні рекомендації про виховання культури поведінки учнів. // Класний керівник. – 2010. – № 11. – С. 2-4.
7. Петрунько О. В. Інтернет як технологія соціалізації дітей та молоді / О. В. Петрунько // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 1. – С. 85-95.
8. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів / А. М. Коломієць. – Вінниця: ВДПУ, 2007. – 379 с.

References:

1. Kravchenko, T. V. (2007). The essential characteristics of socialization. *Pedagogy and Psychology. (Pedagogika i psykholohiia)*3, 11-20. (in Ukr.)
2. Petrunko, O. V. (2007). The socializational potential of the media space. *Social psychology. (Sotsialna psykholohiia) Special issue*, 71-83. (in Ukr.)
3. Varii, M. I. (2008). The psychology of personality. Kyiv: TsUL. (in Ukr.)
4. Hrybenko, I. V. (2009). School and family as an agent of socialization of teen-agers. *Social psychology. (Sotsialna psykholohiia)*5(37), 153-158. (in Ukr.)
5. Kyrychuk, V. O. (2014). The development and socialization of personality in modern society. The education and development of gifted personality. *(Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti)*11, 22-26. (in Ukr.)
6. Introduction. The methodical recommendations about education of cultural behavior in pupils. (2010). *Class teacher. (Klasnyi kerivnyk)*11, 2-4. (in Ukr.)
7. Petrunko, O. V. (2010). Internet as the technology of the socialization of children and youth. *Pedagogy and Psychology. (Pedagogika i psykholohiia)*1, 85-95. (in Ukr.)
8. Kolomiets, A. M. (2007). The information culture of teacher of primary classes. Vinnytsia: VDPU. (in Ukr.)

